

НАВЧАЛЬНА ДИСКУСІЯ – ОДИН ІЗ ПРИЙОМІВ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК НЕПІДГОТОВЛЕНОГО ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

Лариса Чернишова

Донбаська національна академія будівництва та архітектури

У статті розглянуто методичний аспект підготовки і проведення навчальної дискусії: проаналізовано складові компоненти заняття, подано методичні рекомендації щодо підготовчого етапу.

Ключові слова: навчальна дискусія, мовленнєва поведінка, експозиція, дискусійна проблема, аргументація.

Вироблення навичок та умінь непідготовлено-імпрізованого характеру мовлення – одне з основних завдань у методиці викладання української мови як іноземної. Серед різноманітних вправ з розвитку зв'язного мовлення, використаних на практичних заняттях, важливе місце посідає навчальна дискусія. Своєрідність цього виду роботи зумовлена кількома причинами:

1. Навчальна дискусія є однією з форм вправ, наближених до природних умов спілкування. Мовленнєві дії учасників комунікативного процесу у цьому випадку подібні до тих, які мають вияв у реальних умовах спілкування. Мовленнєвий стимул у навчальній дискусії завжди залишається природним.
2. Навчальна дискусія дозволяє виробляти і розвивати у студентів уміння актуалізувати в момент мовлення мовні засоби, необхідні для адекватного вираження думки; уміння вирішувати різні мисленнєві завдання: відстоювати власний погляд, підтверджуючи його переконливими доказами, критично ставитись до чужої думки, при необхідності спростовувати її; уміння будувати розгорнуте висловлювання українською мовою; виробляти характер мовної поведінки й паралінгвістичних прийомів (виголошення, міміка, жести).
3. Навчальна дискусія дозволяє відібрати той дидактичний матеріал, який найповніше враховує запити певної студентської аудиторії, члени якої виступають потенційними учасниками дискусії.

У подальшому викладі методики проведення навчальної дискусії вважаємо за доцільне висвітлити два питання: побудову (структуру) дискусії і підготовку до дискусії.

Дискусія (лат. – дослідження, розгляд, розбір) визначається як 1) спір, суперечка окремих осіб, співбесідників; 2) широке публічне обговорення якогось суперечливого питання на зборах, у пресі тощо [1: 223]. Метою дискусії є з'ясування і зіставлення різних точок зору, пошук, виявлення істинної думки, знаходження правильного рішення спірного питання.

У структурі навчальної дискусії методисти вичленовують тему, експозицію, мовленнєвий стимул, допоміжні питання, мовленнєву реакцію мовця, ключові слова. Ця класична схема дискусії здатна у методичному плані допомогти викладачеві у процесі підготовки до заняття з названої теми. Стихло охарактеризуємо складові дискусії.

Тема дискусії – це предмет розмови в узагальненій формі. Для обговорення на заняттях можна обирати будь-які теми, при цьому необхідно враховувати фоновий рівень знань учасників дискусії. Бажано, щоб тема була актуальною і мала проблемний характер, оскільки дискусія передбачає існування часто протилежних поглядів на обговорюване питання. При виборі теми необхідно враховувати набутий життєвий (фаховий) досвід, обсяг відповідної інформації стосовно пропонованих проблемних питань тощо. Тема дискусії може мати фахове, суспільно-політичне, морально-етичне, естетичне, екологічне тощо спрямування, наприклад: „Роль учителя у процесі формування людської особистості”, „Вища школа на сучасному етапі”, „Моральні цінності сучасного суспільства”, „Інтелігентна людина – яка вона?”, „Роль засобів масової інформації у процесі виховання молоді”, „Людина і довкілля” тощо.

Обравши тему, студенти починають виконувати підготовчу роботу: пошук відповідної за змістом літератури (статті з періодичних видань, поетичні та прозові художні твори, вислови видатних людей, надбання усної народної творчості).

У процесі підготовки заняття можливі три варіанти експозиції.

1. Викладач сам конкретизує допоміжний матеріал і визначає проблематику. Так, наприклад, обрана для дискусії тема „Моральні цінності сучасного суспільства” зумовлює обговорення проблемних питань:
 - *Сучасна людина – яка вона?*
 - *Вихованість – це обов’язковий компонент людської особистості чи індивідуальна риса характеру?*
 - *Культура мови і загальна культура – синонімічні поняття?*
 Цей варіант експозиції окреслює коло літератури, необхідної для опрацювання, і проблематику майбутнього обговорення.
2. Викладач пропонує обрану проблематику без опори на статті і художні твори, тобто не називає конкретного матеріалу для обговорення. Такий варіант експозиції доцільно використовувати під час роботи з групою, яка має достатньо високий рівень знання мови, досвід публічного спілкування і знає закони публічного мовлення.
3. На основі прочитаних у процесі навчання статей, художніх творів, переглянутих фільмів, які викладач тематично зорієнтував на майбутнє обговорення, студенти повинні самостійно сформулювати проблеми, що стануть предметом дискусії. Цей варіант експозиції пропонує викладач, не визначаючи предмет обговорення.

Після визначення предмета обговорення кожен студент повинен викласти суть однієї з проблем, приєднатися до точки зору автора статті чи художнього твору або не погодитись з нею, висловити власні думки з питання, визначеного для обговорення. При цьому мовець може відхилитися від окреслених питань; будь-яке часткове зауваження, чиясь фраза здатні викликати миттєву бурхливу мовленнєву реакцію одного з

учасників дискусії. У кожного виникне бажання висловитись, і кожному треба надати таку можливість. Але оскільки дискусія переслідує мету навчально-пізнавального характеру, викладач повинен спрямовувати увагу як мовців, так і слухачів. Це досягається за допомогою попередньо сформульованих питань, які готує викладач, але студентам не повідомляє. Допоміжні питання дозволяють не тільки всебічно розкрити заявлені в експозиції проблеми, але й спрямувати обговорення в потрібному напрямку, підтримуючи тим самим мовленнєвий стимул учасників дискусії. Відповідаючи на допоміжне питання, мовець активно включається в розмову, висвітлюючи власну точку зору на дискусійне питання.

Способом активізації процесу дискутування є постановка питань, які деталізують експозицію. Наприклад, при обговоренні проблеми «Роль викладача у процесі навчання» доречними можуть стати питання: *У сучасному навчальному процесі на певні функції претендують комп'ютерні програми... Можливо, викладачі уже не потрібні студенту? А якщо потрібні, то чому?* Подібні питання завжди активізують мовленнєву реакцію аудиторії, яка має вияв у коротких репліках або відносно тривалому монологічному мовленні студентів.

Під час проведення дискусії необхідно слідкувати за тим, щоб у процес обговорення залучити усіх студентів, оскільки саме у мовленнєвій поведінці розкривається індивідуальність особистості. Помічено, що за допомогою запитань, які є цікавими, актуальними, зрозумілими для студентів, легше викликати певну мовленнєву реакцію. Зауважимо, що перевагою навчальної дискусії як прийому в розвитку навичок усного зв'язного мовлення є те, що мовленнєвий стимул в ній має не штучний, а природний характер. Стимул виникає не лише завдяки експозиції, додатковим, допоміжним питанням, але й завдяки ситуативній мовленнєвій реакції інших мовців, які висловлюють різні думки з обговорюваної проблеми. Так, обговорення заявленої в експозиції проблеми «Повага до особистості студента» виявило у процесі дискусії різні погляди на таке часткове, але дискусійне питання: «Чому студенти найбільше цінують таку рису викладача, як доброта, доброзичливе ставлення до них?»

Для певного поживлення дискусії викладач може «провокувати» розмову, але при цьому завжди керувати нею, оскільки його функція – вести й організувати.

У методичній літературі побутує думка, що при проведенні навчальної дискусії, особливо в слабко підготовленій аудиторії, у нагоді може стати допоміжний матеріал – певна кількість логічно й тематично обґрунтованих ключових слів, афоризмів, висловів видатних людей тощо. Цей лексичний матеріал допомагає учасникам у процесі оформлення власних думок, конкретизує тематичну площину дискусії.

На нашу думку, підготовку до дискусії доцільно проводити протягом кількох попередніх занять – це робота з лексику, фразеологією, текстовим матеріалом; у процесі ж проведення дискусії уся увага студентів повинна зосереджуватися на її змістовому компоненті: сприйманні позиції опонента, формуванні і висловленні аргументованої власної думки щодо обговорюваного, участі у полілозі, суперечці тощо.

Під час дискусії викладач фіксує помилки, недоліки в мовленні студентів, лише зрідка виправляючи їх; роботу над помилками доцільно провести на наступному занятті (після дискусії).

Підготовча робота включає такі етапи:

- 1) підготовку змістових компонентів дискусії;
- 2) опрацювання лексико-граматичного матеріалу, пов'язаного з темою;
- 3) роботу з розвитку мовленнєвих навичок та умінь, необхідних для участі в дискусії.

Текстовий матеріал (для самостійного опрацювання і для аудіювання) повинен відповідати певним вимогам. Рекомендовані для читання художні й публіцистичні тексти підбирають відповідно до запитів студентів, причому успіх дискусії як навчальної вправи значною мірою залежить від того, наскільки потенційних дискутувальників зацікавив предмет обговорення. Тексти для читання в аудиторії повинні містити цікавий новий матеріал, бути інформативними, оскільки якість мовлення учасника обговорення насамперед залежить від кількості і якості тієї інформації, яку він отримав під час роботи з текстовим матеріалом.

Матеріал, що пропонують для підготовчої роботи на заняттях і вдома, дозволяє закріпити деякі уміння і навички, необхідні для ведення дискусії. Викладач постійно стимулює роботу студентів, пропонуючи їм різноманітні прийоми (способи) викладу текстів. На матеріалі публіцистичних статей, наприклад, зацікавлення викликають такі завдання: виокремити потрібну інформацію; знайти головну думку тексту; сформулювати проблематику статті, обрати інший прийом викладу змісту даного тексту. Рекомендовано слідкувати за тим, щоб мовлення студента було спрямованим, тобто орієнтованим на конкретного співбесідника (аудиторію). При дотриманні вимоги урахування особливостей аудиторії (вікових, соціальних, інтелектуальних тощо) мовлення кожного з учасників обговорення стане більш самостійним, набуде індивідуальних рис.

З метою вироблення у студентів складних навичок та умінь ведення дискусії доцільно використати ряд методичних прийомів:

- 1) відповідь на дискусійне питання;
- 2) аргументовану відповідь на питання;
- 3) вибір одного з контрастних підходів до проблеми;
- 4) висловлення, зумовлене серією дискусійних питань.

Необхідно виробити у студентів уміння ставити дискусійні питання і відповідати на них; усвідомлювати дискусійність питання і висловлювати власну точку зору; самостійно формулювати дискусійне питання з прочитаного тексту тощо.

У процесі підготовки до дискусії важливо навчити студентів доводити власну точку зору на дискусійне питання, аргументуючи її. До аргументування відповіді слід залучати кожного студента, уважно слідкуючи за тим, щоб мовленнєва поведінка оформлялась у зв'язне висловлення. Важливо звертати увагу на вироблення уміння словесно виражати власне критичне ставлення до фактів, подій, вчинків, чужих висловлювань тощо. З цієї метою доцільно ставити перед студентами нескладні питання альтернативного характеру, у подальшому ускладнюючи їх. Альтернатива стимулює формування і вираження власної критичної точки зору на обговорювану проблему чи питання. Не менш важливо виробити уміння висловлюватись у ситуації, коли пропонується кілька тематично пов'язаних дискусійних питань, наприклад, при обговоренні фільму, творів художньої літератури тощо.

Навчальна дискусія – ефективний прийом розвитку невідготовленого мовлення, спосіб, який вимагає від викладача ретельної підготовки, уміння стимулювати і підтримувати мовлення учасників обговорення.

1. Великий тлумачний словник української мови/ Уклад. і голов. ред. В. Бусел. – К., 2001.
2. Зубенко Л.Г., Немцов В.Д. Культура ділового спілкування: Навч. посібник. – К., 2000.
3. Мацько Л., Мацько О. Аргументація як розділ риторики // Дивослово. – 2003. – № 10. – С. 55–58.

EDUCATIONAL DISCUSSION AS ONE OF RECEPTIONS OF FORMING SKILLS OF THE UNPREPARED COHERENT SPEECH

Larysa Chernyshova

Donbas National Academy of Construction and Architecture

A methodical aspect of preparation and conducting an educational discussion is considered in the article: the constituent components of a lesson are analyzed, methodical recommendations concerning the preparatory stage are given.

Key words: educational discussion, linguistic behavior, display, debatable problem, argumentation.